

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник ректора
проф. _____ І.П. Гладкий
« ____ » _____ 2012 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

з дисципліни «Ризикологія»
(за вимогами кредитно-модульної системи навчання)

Галузь знань – 0305 «Економіка та підприємництво»

Напрямок підготовки – 6.030503 «Міжнародна економіка»

Робоча навчальна програма складена доцентом кафедри Міжнародної економіки Попковою К.О на основі освітньо-професійної програми для галузі знань 0305 – «Економіка та підприємництво» та навчального плану з напрямку підготовки 6.030503 – «Міжнародна економіка».

Рецензент

Доцент кафедри міжнародної економіки
кандидат економічних наук, доцент

К.П. Покатаєва

Робоча навчальна програма розглянута та ухвалена на засіданні кафедри Міжнародної економіки
(протокол № _____ від « ____ » _____ 2012 р.)

Завідувач кафедри
доктор економічних наук, професор

Д.В. Бабич

Схвалено Радою (методичною комісією) факультету Управління та бізнесу
(протокол № _____ від « ____ » _____ 2012 р.)

Голова Ради (методичної комісії)
факультету Управління та бізнесу
доктор економічних наук, професор

І.А. Дмитрієв

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис навчальної дисципліни

«Ризикологія»

(система змістових модулів)

Характеристика обсягів підготовки	Характеристика лекційного потоку	Характеристика навчального процесу
Загальний обсяг – 3 кредити Усього годин – 108 год. Усього змістових модулів – 13. Усього блоків змістових модулів – 3. Усього залікових модулів – 3. Один змістовий модуль – 4-13 год. Один заліковий модуль – 36 год. Усього аудиторних годин на тиждень – 3 (лекцій – 2 год., лабораторних робіт – 1 год.).	Галузь знань– 0305 «Економіка та підприємництво». Напрямок підготовки– 6.030503 «Міжнародна економіка». Освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр. Кількість навчальних груп у потоці – 1. Лектор, відповідальний за курс – доцент Попкова Ксенія Олексіївна	Навчальна дисципліна – вибіркова Рік підготовки – 3. Семестр навчання – 5. Кількість годин: лекцій – 36, лабораторних занять – 18, самостійних робіт студентів (СРС) – 54, у т.ч. модульний контроль (види контролю: тестові завдання)- 12 год; індивідуальна робота (консультації) – 6. Підсумковий контроль: інтегрований іспит.

Предмет навчальної дисципліни

Предметом навчальної дисципліни є економічні ризики та методичний інструментарій управління ними.

2. Мета та завдання

Метою дисципліни є формування у майбутніх фахівців-економістів системи теоретичних знань і набуття практичних навичок у галузі аналізу та ідентифікації ризиків підприємства, економічного механізму їх оцінки та мінімізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Ризикологія» студенти повинні:

знати (згідно вимог ОПП за напрямом та рівнем підготовки):

- сутність ризиків економічної діяльності;
- класифікацію ризиків;
- методичні засади управління ризиками;
- методичний інструментарій оцінки ризиків;
- методи мінімізації ризиків;
- проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності;
- основні складові теорії ігор;
- типи функцій корисності.

Вміти (згідно вимог ОКХ за напрямом та рівнем підготовки):

- ідентифікувати ризики застосовуючи методи їх аналізу;

- здійснювати обґрунтований вибір методів оцінки ризиків, враховуючи особливості їх застосування;
- використовувати методичний інструментарій мінімізації ризиків;
- здійснювати ефективне управління ризиками, ґрунтуючись на особливостях діяльності окремих підприємств, галузей тощо.

Мати уявлення (згідно вимог структурно-логічної схеми підготовки фахівця) про місце дисципліни в системі наукових знань, загальну картину функціонування підприємств в умовах ризику, форми та механізм оцінки ризиків інвестиційної діяльності.

У подальшому, отримані знання з дисципліни, будуть використані при вивченні фахових дисциплін: «Міжнародна інвестиційна діяльність», «Зовнішньоекономічною діяльністю підприємства», а також при дипломному проектуванні.

3. Зміст навчальної дисципліни

Вступ

Місце дисципліни в системі економічних наук. Структура курсу. Теоретико-методичні особливості навчального процесу з дисципліни «Ризикологія». Організаційно-методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів. Контроль знань і умінь з дисципліни і рекомендована література.

Блок змістових модулів (розділ) 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Змістовий модуль (тема) 1 Сутність ризику, як економічної категорії

Розуміння сутності ризику. Виникнення дефініції «ризик». Джерела ризику. Об'єкт та суб'єкт ризику. Функції ризику. Ризик, як економічна категорія. Класифікація ризиків. Класифікація ризиків за видами та за певними класифікаційними ознаками. Чисті та спекулятивні ризики. Політичні. Економічні, соціальні ризики.

Змістовий модуль (тема) 2 Управління ризиками на підприємстві

Основні етапи управління ризиками. Виявлення ризиків. Оцінка та мінімізація ризиків. Прийняття рішень в умовах ризику. Вплив на ризик. Контроль та корегування процесу управління ризиками.

Оцінка ризиків. Економіко-статистичні методи оцінки ризиків. Аналогові методи. Метод експертних оцінок. Комплексні методи (економіко–математичне моделювання). Метод нечітких множин. Оцінка вірогідності настання ризикової події.

Мінімізація ризиків. Вибір методів зменшення ризиків. Страхування. Хеджування. Лімітація. Резервування засобів. Диверсифікація. Передача ризиків.

Змістовий модуль (тема) 3

Програма впровадження ризик-менеджменту на підприємстві

Стратегічні і тактичні позиції підприємства в умовах ризику. Виявлення факторів ризику. Збитки фірми. Класифікація збитків підприємства. Ризик експозиції та її класифікація. Програма управління ризиками. Фінансування ризику.

Змістовий модуль (тема) 4

Основні завдання для СРС за змістовими модулями 1,2,3

1. Еволюція дефініції «ризик».
2. Фактори зовнішнього і внутрішнього впливу на діяльність підприємства.
3. Ідентифікація ризиків підприємства.
4. Соціально-економічні аспекти ризик-менеджменту.

Модульний контроль знань за змістовими модулями 1,2,3 (заліковий модуль №1) здійснюється у формі поточного тестування, виступу з доповіддю.

Блок змістових модулів (розділ) 2

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Змістовий модуль (тема) 5

Методичний інструментарій оцінки ризику на підприємстві

Економіко-статистичні методи оцінки ризиків. Загальний рівень ризику. Коефіцієнт варіації. Середньоквадратичне відхилення. Дисперсія. Математичне очікування. Бета-коефіцієнт. Альфа-коефіцієнт.

Аналоговий метод та метод експертних оцінок. Опитування, SWOT – аналіз. Роза та спіраль ризиків. Оцінка ризиків стадії проекту. Метод Дельфі .

Комплексні методи оцінки ризиків. Аналіз чутливості проекту. Оцінка стійкості проекту. Аналіз сценаріїв проекту. Метод імітаційного моделювання. Метод «дерева рішень». «Точка беззбитковості».

Метод дисконтування. Ставка дисконту. Премія за ризик.

Зони ризику. Безризикова зона. Зони допустимого, критичного та катастрофічного ризиків.

Змістовий модуль (тема) 6

Методи економіко-математичного моделювання оцінки ризику підприємства

Аналіз чутливості проекту: недоліки і переваги. Оцінка стійкості проекту: особливості застосування. Аналіз сценаріїв проекту. Метод імітаційного моделювання. Метод Монте-Карло. Імітаційне моделювання з використанням кореляційної вартості і тривалості реалізації проекту. Теорія нечітких множин. Метод дисконтування.

Змістовий модуль (тема) 7

Методичний інструментарій мінімізації ризиків підприємства

Диверсифікація ризиків підприємства. Формування оптимальної структури інвестиційного портфеля. Хеджування ризиків діяльності підприємства: форвардні та ф'ючерсні контракти, свопи та опціони. Резервування засобів як спосіб зниження негативних наслідків настання ризикової події. Передача ризиків діяльності підприємства.

Змістовий модуль (тема) 8

Страховання, як засіб мінімізації ризиків

Страховання майнових ризиків діяльності підприємства. Транспортні ризики та їх страхування. КАСКО. Визначення суми страхових виплат. Ризик втрати працездатності працівників підприємства. Страхування фінансових ризиків підприємства. Коефіцієнти покриття страхових випадків.

Змістовий модуль (тема) 9

Основні завдання для СРС за змістовими модулями 5,6,7,8

1. Механізм управління ризиками діяльності підприємства.
2. Особливості застосування методів оцінки ризиків.
3. Вибір пріоритетного методу мінімізації ризиків.
4. Страхування ризиків діяльності підприємства.

Модульний контроль знань за змістовими модулями 5,6,7,8 (заліковий модуль №2) здійснюється у формі поточного тестування, виступу з доповіддю.

Блок змістових модулів (розділ) 3

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РИЗИКУ

Змістовий модуль (тема) 10

Сутність інвестиційної діяльності в умовах ризику

Сутність інвестиційної діяльності в умовах ризику. Види ризиків при оцінці проектів. Принцип оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Методи аналізу ризиків проекту. Перевірка стійкості проекту. Коригування параметрів проекту. Аналіз альтернативних сценаріїв розвитку проекту.

Змістовий модуль (тема) 11

Корисність прийняття інвестиційних рішень в умовах ризику

Поняття корисності в задачах прийняття рішень. Найпростіша лотерея. Очікувана корисність. Функція корисності. Принцип фон Неймана-Моргенштейна. Схильність інвесторів до ризику. Функція корисності з інтервальною нейтральністю до ризику.

Змістовий модуль (тема) 12

Формування інвестиційного портфеля в умовах ризику

Поняття фінансового ризику. Депозитний та портфельний ризику. кредитний ризик. Ризик угод та перечення грошей.

Оптимальний портфель цінних паперів. структура та вартість портфеля. Мета інвестора. Диверсифікація коштів. Портфель Марковіца та Тобіна.

Формування оптимального портфеля з обмеженою кількістю цінних паперів. Ефективність цінних паперів в умовах ризику. Ризикові та безризикові цінні папери.

Змістовий модуль (тема) 13

Основні завдання для СРС за змістовними модулями 10,11,12

1. Аналіз інвестиційного клімату України.
2. Формування оптимальної структури інвестиційного портфеля в умовах ризику.
3. Оцінка ефективності інвестиційного портфеля.
4. Обґрунтування вибору іноземних інвесторів в умовах ризику..

Модульний контроль знань за змістовними модулями 10,11,12 (заліковий модуль №3) здійснюється у формі поточного тестування, виступу з доповіддю.

Заключення

Інтегрований висновок за дисципліною. Знання і уміння, які будуть використовуватись при вивченні інших дисциплін. Значення економічних знань для формування світогляду майбутнього фахівця. Перспективи соціально-економічного реформування України в умовах ризику.

4. Розподіл змістових модулів за видами занять за годинами та кредитами

Таблиця 4.1

Назва модуля, теми	Кількість годин			
	ВС	Л	ЛЗ	СРС
Блок змістових модулів (розділ 1) ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ				
Змістовий модуль (тема) 1. Сутність ризику, як економічної категорії	11/0,31	4	2	5
Змістовий модуль (тема) 2. Управління ризиками на підприємстві	11/0,31	4	2	5
Змістовий модуль (тема) 3. Програма впровадження ризик-менеджменту на підприємстві	10/0,28	4	2	4
Змістовий модуль (тема) 4. Основні завдання для СРС за змістовними модулями 1,2,3	4/0,11	-	-	4
Усього за блоком змістових модулів (розділом) 1	36/1,0	12	6	18
Блок змістових модулів (розділ 2) МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ				
Змістовий модуль (тема) 5. Методичний інструментарій оцінки ризику на підприємстві	9/0,25	4	2	3
Змістовий модуль (тема) 6. Методи економіко-математичного моделювання оцінки ризику підприємства	7/0,19	2	2	3
Змістовий модуль (тема) 7. Методичний інструментарій мінімізації ризиків підприємства	9/0,25	4	1	4
Змістовий модуль (тема) 8. Страхування, як засіб мінімізації ризиків	7/0,2	2	1	4
Змістовий модуль (тема) 9. Основні завдання для СРС за змістовними модулями 5,6,7,8	4/0,11	-	-	4
Усього за блоком змістових модулів (розділом) 2	36/1,0	12	6	18
Блок змістових модулів (розділ 3) ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РИЗИКУ				
Змістовий модуль (тема) 10. Сутність інвестиційної діяльності в умовах ризику	13/0,36	6	2	5
Змістовий модуль (тема) 11. Корисність прийняття інвестиційних рішень в умовах ризику	9/0,25	2	2	5
Змістовий модуль (тема) 12. Формування інвестиційного портфеля в умовах ризику	10/0,28	4	2	4
Змістовий модуль (тема) 13. Основні завдання для СРС за змістовними модулями 10,11,12	4/0,11	-	-	4
Усього за блоком змістових модулів (розділом) 3	36/1,0	12	6	18
ВСЬОГО	108/3,0	36	18	54

Перелік тем лабораторних робіт

№ лаборант. роботи	Змістовий модуль №	Назва лабораторних занять	Кількість годин	Обсяг навчального матеріалу (кредити)
1	1	Аналіз інвестиційного клімату України	2	0,056
2	2	Аналіз витрат підприємства	2	0,056
3	3	Оцінка ризиків діяльності підприємства	2	0,056
4	5	«Дерево рішень» як засіб оцінки ризику	2	0,056
5	6	Хеджування фінансових ризиків підприємства	2	0,056
6	7,8	Страховання ризиків діяльності підприємства	2	0,056
7	10	Визначення інтегрального показника інвестиційної привабливості України	2	0,056
8	11	Визначення корисності прийняття інвестиційних рішень	2	0,056
9	12	Формування структури інвестиційного портфеля в умовах ризику	2	0,056
ЗАГАЛОМ			18	0,5

5. Система оцінювання навчання

5.1. Система оцінювання працевитрат на навчання студента (залікові модулі)

№	Зміст навчального матеріалу	Кількість годин	Обсяг трудовитрат студента (кредитів)	Форма Контролю знань	Шкала оцінювання знань студента
1	2	3	4	5	6
1	Перший заліковий модуль за змістовими модулями 1,2,3	36	1,0	Модульний контроль: тестування	(1...100)
2	Другий заліковий модуль за змістовими модулями 5,6,7,8	36	1,0	Модульний контроль: тестування	(1...100)
3	Третій заліковий модуль за змістовими модулями 10,11,12	36	1,0	Модульний контроль: тестування	(1...100)
Усього		108	3,0		(1...100)

Примітка: підсумкова оцінка трудовитрат студента на засвоєння дисципліни у цілому підраховується як арифметична сума кредитів за опрацьованими заліковими модулями.

5.2. Система оцінювання знань студентів і шкала оцінки (за кожний заліковий модуль)

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	90 – 100
B	Добре	80 – 89
C	Добре	75 – 79
D	Задовільно	67-74
E	Задовільно	60-66
EX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59
F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	1-34

Примітка: згідно з наказом МОН України від 30.12.05 р. № 774, підсумкова оцінка знань з навчальної дисципліни визначається як середньозважена результатів засвоєння окремих залікових модулів в інтервалі (1...100) балів.

7. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання не передбачено навчальним планом підготовки фахівців за напрямом 6.030503.

8. Види, форми та методи навчання

Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота студентів згідно таблиці розподілу змістових модулів за видами занять (за годинами та кредитами).

9. Методичне забезпечення

Навчально-методичні матеріали кафедри з дисципліни, які знаходяться на освітньому порталі ХНАДУ.

Навчально-методичні матеріали (навчальні посібники, навчальні програми, плани семінарських занять, матеріали для самостійної роботи студентів, списки рекомендованої літератури), що представлені на кафедрі.

Адреси рекомендованих Internet-сайтів:

<http://globalfindata.com>

<http://www.ukrstat.gov.ua>

<http://www.bank.gov.ua>

<http://www.minfin.gov.ua>

<http://www.finance.ua>

<http://rada.gov.ua>

10. Література, що рекомендована для самостійної роботи студентів (Залікові модулі 1,2, 3)

Основна література

1. Абрамова И. Н. Портфель инвестирования / И. Н. Абрамова. – Харьков : Изд.ХГСУ, 2002. – 104 с.
2. Баззел Р. О. Информация и риск в маркетинге / Р. О. Баззел, Д. Ф. Конс, Р. В. Браун ; пер. с англ. – М. : Финстатинформ, 1993. –96 с.
3. Бушуєв С. Д. Інвестиційні інструменти проектного менеджменту / С. Д. Бушуєв, Е. О. Гурін. – К. : УКРNET, 1999.– 153 с.
4. Вентцель Е. С. Теория вероятностей / Е. С. Вентцель. – М. : Наука, 1964. – 575 с.
4. Витлинский В. В. Риск – категория экономическая. От стратегического планирования к стратегическому менеджменту / В. В. Витлинский // Деловая Украина. – 1995. – №40. – С. 2.
5. Геєць В. М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування / В. М. Геєць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, В. В. Іванов. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 396 с.
6. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и техника оценки любых активов / Асват Дамодаран ; [пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1342 с.
7. Залуниин В. Ф. Аспекти риска в системе инвестиционного проекта / В. Ф. Залуниин – Днепропетровск : „Наукаи образование”, 1996. – 60 с.
8. Заруба О. Д. Основи страхування / О. Д. Заруба. – К. : Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1995. – 180 с.
9. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання / А. Б. Каменський. – К. : Вид.дім „Козаки”, 2002. – 120 с.

10. Колемаев В. А. Теория вероятностей и математическая статистика / В. А. Колемаев, В. Н. Калинина. – М.: Инфра-М, 1997. – 302 с.
11. Моделирование рискованной ситуации в экономике и бизнесе / [А. М. Дубров, Б. А. Лагоша, Е. Ю. Хрусталева, Т. П. Барановская]. – [2-е изд.]. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 224 с.
12. Попкова К. О. Аналіз методичного інструментарію оцінки ризиків інвестиційної діяльності / К. О. Попкова // Економіка : зб. наук. пр. – Харків : ХНПУ. – 2007. – № 7. – С. 87 – 92.
13. Попкова К. О. Управління ризиками міжнародних інвестиційних проектів // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. Наук. Праць : – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2007. – № 243. – С. 808 – 812.

Додаткова література за курсом

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-ХІІ від 18.09.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – ст. 646.
2. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України № 719-ХІV від 03.06.99р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 47. – ст. 646.
3. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки: Постанова № 1801 від 28 грудня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29.
4. Про затвердження положення про порядок випуску облігацій підприємств: Рішення державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 322 від 17.07.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – ст. 1799.
5. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент / В. Г. Федоренко. [2-ге вид.]. – К. : МАУП, 2004. – 280 с.
6. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнобуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 2001. – 421 с.

Укладачі:

доцент кафедри
міжнародної економіки

Попкова Ксенія Олексіївна